

## DILEMMÁK A HOLTMUNKA KÖRÜL

---

Elméletileg a holtmunka fogalmát a tudományos marxizmus megalapozója, Karl Marx, már a múlt század végén megteremtette a „Tőkében”. A fogalom gyakran szerepel még „tárgyasult munka”, „múltbeli munka”, vagy más hasonló elnevezésekkel is, ami viszont semmit sem változtat a fogalom értelmén és lényegén. Marx e fogalom alatt azt az elhasznált munkát értette, ami előzőlegesen felhalmozódott a munka eszközeiben, és tárgyaiban megtestesülve bekerül a termelési folyamatba, s ezáltal a kitermelt új termékek „alkotó” részévé válik. Ez azt jelenti, hogy a termelési folyamat eme összetevői már a régebben befektetett emberi munka eredményei, és most a szóban forgó folyamat során élőmunka hozzáadásával új használati értéként jelentkeznek.

Ezt az elméletet társadalmi berendezésre való tekintet nélkül alkalmazhatjuk, és így a szocialista társadalmi rend termelési folyamataira is érvényes.

Ennek az előző megállapításnak az alapján merült fel a mi szocialista termelési viszonyaink között is a holtmunka kérdése.

A felszabadulás utáni időszakban ez a probléma nem jelentkezik kifejezetten, mivel ekkor az állami etatizmus hordozói a tervezés és irányítás gépezetével szabályozták a holtmunka értékét a termelési folyamatban. Ez eredményezte azt is, hogy éppen ezekből az okokból eredően a holtmunka — tárgyasult munka — nem is jelentkezett, mint közgazdasági jogi és szociológiai fogalom.<sup>1</sup>

A jugoszláv szocialista társadalmi rend azonban nem állt meg ezen a fejlődési fokon, hanem fejlettebb viszony kiépítése kezdődött az öngazgatáson alapuló társadalmi viszonyok létrehozásával. Ez a rendszerbeli változás magával hozta a holtmunka fogalmának gyakorlati alkalmazásával kapcsolatos módosítások szükségét is. A gyakorlat mutatta meg ugyanis, hogy sok elméleti kérdés csak részletes elemzések és vizsgálódások után válik gyakorlatilag alkalmazható fogalomná.

Ezt a felismerést tett is követte, ami a gyakorlati gazdasági valóságunkban az alkotmányfüggelékben kapott megfogalmazott keretet.<sup>2</sup>

Azonban, mint minden új és nem eléggé meghatározott, definiált fogalom gyakorlatilag még igen sok magyarázatra és tisztázásra szorul. E tevékenységben elsősorban a szövetségi képviselőház illetékes bizottságai, a gazdasági

kamarák, a Szakszervezeti Szövetség, a Kommunista Szövetség és más társadalmi szervezetek vesznek részt, mint e kérdés megvilágításának legilletékesebb és leghivatottabb szereplői. Így hát nem is csoda, ha nap nap után jelennek meg a különféle vélemények, elemzések, magyarázatok és tájékoztatók a testületek összejöveteleiről és megbeszéléseiről.

A társadalmi fórumok értékeléseit összegezve elsősorban megállapíthatjuk, hogy sok helyen hangzott el olyan észrevétel, miszerint az alkotmányfüggelékek nem eléggé világosak a holtmunka meghatározásában és az ebből eredő öngazgatási jogok megformálásában. Egyrészt ez is szükségessé teszi a magyarázatot. Másrészről ezek a testületek megállapították, hogy még igen sok gyakorlati kérdés vár megoldásra ahhoz, hogy a holtmunkával kapcsolatos öngazgatási jogokat és társadalmi viszonyokat teljes mértékben megvalósíthassa az erre legilletékesebb társadalmi rétegünk: a munkásosztály.

A fenti kérdésekből szeretnénk néhányat részletesebben megvilágítani, a teljesség igénye nélkül.

Az egyik fontos letisztázásra váró kérdés az, hogy milyen formában tegyük érdekeltté a közvetlen termelőmunkást a holtmunka termelőeszközökben megtestesült részének — vagyis a termelési kapacitásoknak — ésszerű és minél nagyobb mértékű kihasználásában. Ez ugyanis a gazdaságos és kifizetődő termelésnek egyik alapfeltétele. Ezen a téren a gazdasági szervezetek tehetnek a legtöbbet oly módon, hogy az alapszabályzatukkal olyan jogokat és kötelezettségeket ruháznak a munkaközösségre, hogy azok minél inkább saját érdeküknek érezzék a termelési kapacitások teljes mértékű kihasználását. Ezáltal a termelési folyamatban előállott termékekben nemcsak nagyobb mennyiségű élőmunka, hanem arányosan nagyobb mennyiségű holtmunka is tárgyasul.

Ezen a téren mindenképpen sok még a teendő, ha csak azt az egyedüli tényt vesszük is figyelembe, hogy a technikai-technológiai forradalom napjainkban zajló időszakában az új, automata berendezések sok esetben kiszorítják a termelési folyamatból a kézi- vagyis az emberi munkaerőt. Ilyen esetekben a vállalatoknak minden erőfeszítést meg kell tenniük, hogy az ilyen módon felszabadult munkaerőt más termelési területen alkalmazzák, mert csak így várható, hogy ezek a munkások is teljes támogatást nyújtsanak az új technológiai folyamat bevezetéséhez. Ezután tehát az öngazgatási döntések kifejezik majd az egész munkaközösség jelenlegi és távlatos érdekeit, mert a munkaközösség egységesen foglal állást az újítások bevezetése mellett, ez pedig biztosítja termékeink versenyképességét a külföldi piacon.

Ezért gazdasági és társadalmi intézkedéseinknek olyan irányt kell venniük, hogy az egyszerű és a bővített újratermelés eszközeit összekapcsolják a közvetlen öngazgatás hordozóival, vagyis biztosítsák az élő és holtmunka integrálódását. Ez az előfeltétele annak, hogy az öngazgatás gyakorlása révén a jövedelem felosztásában a holtmunka is kifejezésre jusson, megszilárduljon a dolgozó szociális biztonsága, helyzete és foglalkoztatási lehetősége.

Ahogy az előbbiekből is kiténik, itt nem csupán arról van szó, hogy a termelési eszközökben egy régebbi termelőmunka folyamatában befektetett holtmunka alapján a munkásoknak részesedést kell élvezniük a személyi jövedelem felosztásából (bár ez sem mellőzendő követelmény), hanem — ahogyan azt manapság egyre több testület értekezletein is hangsúlyozzák

— ezáltal nagyobb öngazgatási jogokat is kell biztosítani azoknak a dolgozóknak, akiknek több a holtmunka befektetésük a termelőeszközökben tárgyiasult munkában. Ez más szóval úgy is kifejezhető, hogy azokról van itt szó, akik nagyobb munkakorral rendelkeznek.

Azonban a kérdés sokkal bonyolultabb, semhogy azt ilyen egyszerű intézkedéssel rendezni lehetne. Felmerül ugyanis a kérdés, mint ahogy azt szintén sok vitázó megállapította, hogy ilyen esetekben a dolgozóknak az egyazon vállalatnál ledolgozott munkakorát kell-e számításba venni, vagy a nyugdíj-alap kiszámítására érvényes kritériumok alapján a teljes munkaidejét? Véleményünk szerint ezt a kérdést, ha nem is országos szinten, de mindenképpen egy szélesebb társadalmi-politikai területi egység szintjén kell egyöntetűen meghatározni — társadalmi vagy öngazgatói megállapodás révén —, mert ily módon a dolgozók egyazon területen ugyanolyan elbírálási feltételek közé kerülnek, tekintet nélkül az egyes gazdasági vagy egyéb szervezetek esetleges anyagi helyzetére.

Helytelennek minősíthető az olyan intézkedés, mint már egyes vállalataink bevezették, hogy a dolgozónak az eltöltött munkaévei alapján meghatározott fix összeggel növelték a személyi jövedelmét. Hasonlóképpen részleges megoldást jelent a „törzsgárda” tagjainak jubileumi megjutalmazása. Mindkét intézkedés ugyanis csak jelképes, és nem tükrözi azokat az öngazgatási viszonyokat, amiket az alkotmányfüggetlék meghozatalával célul tűztünk ki magunk elé.

Egy másik, szintén figyelemreméltó és sokat vitatott témakör a holtmunkán alapuló öngazgatási jogok kiszélesítésének kérdése.

Ha azonban előbb egy röpke történelmi visszapillantást teszünk, megállapíthatjuk, hogy az élő- és holtmunka viszonyának kérdése nem valami újkeletű fogalom a közgazdaságtudományokban. Más részről nem is valami specifikus öngazgatási társadalmi viszonyok között létrejött fogalom, mert már Marx is foglalkozott vele, és azóta is állandóan létezik a tőkés termelőviszonyok között is. Ezenkívül a többi szocialista országokban is megfigyelhető a probléma jelenléte. Ezek a gazdaságok is arra kényszerülnek, hogy akár etatisztikus intézkedésekkel, akár meghatározott kereteken belül önrendelkezési jogok révén enyhítsék e kérdés kiéleződését.

Ez a folyamat hazánk szocialista fejlődésének időszakára is jellemző, és megfigyelhető az állami beavatkozással rendezett viszonyok korszaka az etatista szocializmus idején.

Ma a helyzet jelentősen megváltozott. Nálunk az öngazgatási termelési viszony sajátos intézményesített keretet nyújt a holtmunka fejlesztésére és újratermelésére. Ez a termelési viszony az öngazgatás lényeges összetevőivel és a társadalmi újratermelésben társult dolgozók döntő pozíciójával együtt a termelési eszközök társadalmi tulajdona alapján — mint objektív szükség-szerűség — biztosítsák az árutermelés adottságai közepette a társadalmi terméknek a „mindenkitől képességei szerint — mindenkinek a munkája szerint“<sup>3</sup> elv alapján való felosztását.<sup>3</sup>

Az öngazgatású termelési viszonyok tehát alapfeltételül szolgálnak a holtmunkából származó eszközök irányítására, és a jövedelemfelosztás alkalmával jelentős szerepük van e felosztás meghatározásában és véghezvitelében.

Az öngazgatási gyakorlat azonban nem merülhet ki abban, hogy csak a jövedelem felosztását határozza meg. A vállalatok gazdasági irányításának egyéb területeire is ki kell szélesíteni a közvetlen termelő hatáskörét, a holtmunkában való részvételük arányához viszonyítva. Ez azonban közel sem jelentheti azt, hogy a több holtmunkával „rendelkező” dolgozó fokozatosan egyre több irányítási területen kap jogot. Az azonban mindenképpen elismerhető tény, hogy az a dolgozó, aki egyazon vállalatnál hosszabb időt tölt el, jobban ismeri annak problémáit, lehetőségeit és általában gazdasági, pénzügyi és technológiai helyzetét, mint az újonnan felvett munkás.

Az öngazgatást, véleményünk szerint, a holtmunka alapján ilyen irányban kellene kiépíteni és kiszélesíteni. Nézetünk szerint azonban, ezeket az intézkedéseket országos szinten egységesen kell törvényesíteni, mivel ez a kérdés egész munkássztyáunkat érinti, és teljes gazdasági és társadalmi rendszerünk alapelvét képezi.

A jövedelemfelosztásban és a holtmunka által létrehozott részesedés meghatározásában is jelentős szerepe van azoknak a kritériumoknak, amelyeket a JSzSzK Alkotmányának 7. szakasza tartalmaz, és amely leszögezi azt, hogy a munka és a munka eredménye határozza meg az ember anyagi és társadalmi helyzetét. Ezt az elvet a XXI. és XXII. Alkotmányfüggelék csak még inkább konkretizálja és kiszélesíti.

Régóta ismeretes az az igazság — ma is gazdasági valóság —, hogy csak az élőmunka termel új értéket. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a termelési folyamatban résztvevő termelőeszközökben egy előbbi időszakban felhalmozott holtmunka nem játszik aktív szerepet. Éppen ez a valóság teszi indokolttá azt a kérdést, hogy az Alkotmányban lefektetett „munka és a munka eredménye” fogalmak csupán az élőmunkára vonatkoznak-e, vagy pedig ez a meghatározás magába foglalja a holtmunka eredményeit is?

Az Alkotmányfüggelékek éppen ezt a kérdést kívánják egyértelműen megvilágítani, méghozzá oly módon, hogy a holtmunkát is figyelembe kell venni a termelési folyamatban létrejött jövedelem szétosztásánál.

Nem téveszthetjük szem elől, hogy a jövedelem megteremtésében és kitermelésében még sok egyéb tényező is szerepet játszik. Ilyenek például az eszközök szerves összetétele, az automatizáció és a specializáció foka, a munkaközösség szakképesítési színvonala stb. Ezenkívül még a piaci feltételek is döntő szerepet játszanak abban, hogyan realizálódik a kitermelt jövedelem. Ezek játszanak szerepet a mi szocialista piaci körülményeink között is.

A piacra kerülő és társadalmilag elismert termék azonban szétválaszthatatlanul magában foglalja az élő- és a holtmunka eredményét, ami azt jelenti, hogy az ily módon elismert termékben a piac egyformán elismeri mind a két befektetett munkát. Csak így valósul meg a kitermelt jövedelem piaci realizációja.<sup>4</sup>

Ily módon igazolt az az Alkotmányfüggelékben is lefektetett elv, hogy a jövedelem kitermelésében az élőmunka mellett a holtmunka is részt vesz, ami pedig azt eredményezi, hogy az ily módon kitermelt jövedelem felosztásánál mindkét felosztási alap tényezőit figyelembe kell venni.

Az elmondottakból tehát az következik, hogy a jövedelemelosztási politikánk gyakorlatában is még igen sok a teendő, hogy a holtmunka ezen a területen is megkapja az őt megillető helyet.

A következő kérdéscsoport a holtmunka gyakorlati elismerésének útja az öngazgatású társadalomban a bővített újratermelésben végzett szerepe révén.

Mint ismeretes „a bővített újratermelésben a társadalmi-gazdasági viszonyok lényege abban nyilvánul meg, hogy ki sajátítja el és birtokolja a bővített újratermelés eszközeit, vagyis a holtmunkát”.<sup>5</sup> Ezt a kapitalizmus viszonyaiban a tőkések végzik. A szocialista társadalmi viszonyok között azonban a helyzet gyökeresen megváltozik. Itt ezt a funkciót a nép nevében és annak képviselőjeként a szocialista állam végzi az etatista államapparátus közreműködésével. A szocialista fejlődés megmutatta ennek a rendszernek az árnyoldalait is, és így következett be a fejlődés következő szakasza, az öngazgatású szocialista termelési viszony. Itt már a bővített újratermelés eszközeivel a közvetlen termelő — a munkásosztály — rendelkezik. Ez pedig alapján új minőséget képvisel.

A bővített újratermelés egyik alapvető kérdése a kapacitásbővítés folyamatának finanszírozása. A kérdés olyan alakban merül fel, hogy vajon kinek a felhalmozott jövedelme képezi a finanszírozáshoz szükséges eszközforrást? Ezen a téren egyik legismertebb és leghelyesebb forma az önfinanszírozás. Ebben a formában a vállalat saját felhalmozott jövedelmét fekteti be a kapacitások bővítésére, vagyis a kiszélesített újratermelés feltételeinek megteremtésére.

A bővített újratermelés pénzellátásának ilyen formája a vállalat gazdasági erejétől függ, ami lényegében a munkatermelékenység növekedésében, a felhalmozóképeség emelkedésében és a megvalósított felosztási politikában nyilvánul meg. Ezek a vállalatokon belül ható tényezőkön kívül azonban az önfinanszírozás lehetőségére hatást gyakorolnak különböző külső tényezők is, mint amilyenek pl. a jövedelemszerzés és -elosztás társadalmilag meghatározott politikája, és az általános országos gazdaságpolitika. Ezekről az utóbbiakról elmondhatjuk, hogy még jelenleg nem igen biztosítanak lehetőséget az önfinanszírozás öngazgatási gyakorlatának kiszélesítésére, mivel a bővített újratermelés eszközei még mindig a gazdaságon kívüli tényezőknél halmozódnak fel.

Mindebből látható, hogy figyelemreméltó gazdasági jelenségről van szó, de a tennivalók még ezen a téren is jelentősek, hogy itt is mielőbb helyet kapjon az öngazgatás a holtmunka irányításában. Noha vannak más példák, igaz ugyan, hogy gazdasági szervezeteink elenyésző részénél, ahol a bővített újratermeléssel kapcsolatos döntéseket már a társult munka alapszervezeteinek munkaközösségei hozzák meg, de ez még csak követendő példaként szolgál. Mindemellert azonban még igen sok gazdaságon kívüli tényező hatással van a jövedelem felosztására és a bővített újratermelés pénzellátásának meghatározására, pedig ez akkor lenne a legdemokratikusabb, ha maguk az öngazgatók hoznák meg a döntéseket, hiszen az eszközöket is ők teremtik meg.

A bővített újratermelést a saját eszközön kívül finanszírozhatják még idegen, külső eszközök összevonásával és átcsoportosításával is. Ilyen eszközöket más gazdasági szervezetekből kölcsönözhetnek, lehetnek bankeszközök, vagy az egyes társadalmi-politikai szervezetek eszközei. Ezek öngazgatású intézése — tehát az etatista, állami szervek beavatkozása nélkül — szintén a holtmunkának a közvetlen termelők általi irányítását jelentené.

A bankok részvétele a bővített újratermelésben hitelezés útján történik. A bankoknál felhalmozott eszközök pedig, amelyekből a hitelek folyósít-

hatók, nem egyebek mint a termelőktől elidegenített holtmunka pénzalakban jelentkező eszközei, amelyek egy gazdaságon kívüli szervezetnél összpontosulnak. Kétségtelen azonban, hogy az öngazgatási feltételek között is szükség van a bővített újratermelésre hiteleket folyósítani. Éppen ezért szükséges az Alkotmányfüggelékek sürgős gyakorlati alkalmazása ezen a téren is, hogy az ily módon jelentkező holtmunkával a termelői is rendelkezzenek, és a gyakorlati irányításában résztvegyenek.<sup>6</sup>

A hitelekben összpontosult holtmunka vizsgálata közben mindenképpen meg kell említeni a kamatot is, mint a holtmunkából származó jövedelmet, és az ezzel kapcsolatos szükséges öngazgatási intézkedések alkalmazásának fontosságát.

Marx megállapítása szerint a tőkés termelési viszonyok között, ahol a termelőeszközök magánkézben vannak, a kamat a tulajdonjogon alapuló jövedelem. Meg kell azonban vizsgálnunk, hogy ugyanez a helyzet áll-e fenn az öngazgatási szocializmus viszonyai között? Itt az eszközök társadalmi tulajdont képeznek, ami azt jelenti, hogy a közvetlen termelők végzik az igazgatás, szervezés és felosztás funkcióit is. Mivel ezek a tényezők minőségileg új helyzetet teremtenek a tulajdonviszonyok terén, megállapíthatjuk, hogy a marxi megállapítások nem vonatkoztathatók egyértelműen erre a társadalmi berendezésre, ami a kamat jövedelemforrását illeti.

Szakterületünkön ugyanis egyértelműnek mondható az a nézet, mely szerint a kamat a szocialista öngazgatási viszonyok között a holtmunkából eredő jövedelem — nem pedig a tulajdonviszonyokból eredő — és éppen ennek köszönhető, hogy ilyen körülmények között nem veszélyeztet kizsákmányolással. Nem lehet azonosítani a kizsákmányolással már csak azért sem, mert az össztermelőerők társadalmi tulajdonban vannak. A hitelezést szolgáló felhalmozott pénzmennyiség csupán azért jött létre, mert az adott munkaszervezet nem használta fel a saját bővített újratermelésének a finanszírozására, hanem mint ideiglenesen fölös összeget más szervezetek rendelkezésére bocsátotta. Ezért a „szolgáltatásért” a szóban forgó összeg által kitermelt érték egy bizonyos hányadán osztoznak a kölcsönügylet résztvevői. Az előbbi kamatot, az utóbbi pedig jövedelmet valósít meg.

A hiteleszközök szabad átömlésének alapfeltétele azonban a fejlett „pénzpiac” létrehozása és megerősítése. Ez a kérdés nálunk még igen kezdeti fázisában van, és realizációján még igen sok az elméleti és gyakorlati rendszerezést igénylő tennivaló. Ezekkel az intézkedésekkel a kamat holtmunkából származó jövedelemforrása minősítését is rendezni kell, hogy a gyakorlatban felmerült elméleti kérdések egyértelműen letisztázódjanak és jogi alapja is egységes elbírálás alapján megkapja az őt megillető helyet az öngazgatási szocializmus feltételei között.

Ezek azok a kérdések, amelyeknek a gyakorlati alkalmazását minél előbb be kell vezetni. Természetes, hogy ebben a munkában részt kell vállalniuk a társadalmi-politikai szervezeteknek, a kommunák illetékes szerveinek és a gazdasági vállalatoknak is. Csak így várható el, hogy ez a bonyolult és sokrétűen összefűződő kérdéscsoport valóban öngazgatási alapon nyer elintézését és meghatározást. Ebben a folyamatban mindenképpen ki kell

használni a társadalmi megbeszélések és az öngazgatói megállapodások adta lehetőségeket, mert ezek a formák is öngazgatói gyakorlatunk szerves részei, és alkalmasak arra, hogy kifejezzék a közvetlen termelők, az egész munkásosztály társadalmi-történelmi érdekét a holtmunkára vonatkozóan is.

## MEGJEGYZÉSEK

- <sup>1</sup> „A holtmunka ugyanis az etatizmus és technokratizmus anyagi alapját képezi és a megvalósított társadalmi jövedelem elosztásának új viszonyaiért vívott minden küzdelem fokozatosan elveszett, mert az állami és egyéb struktúrák anyagi pozíciói ennek elidegenedésén épültek”. (Marjan Rožić bevezetője a Holtmunka az öngazgatói társadalmi-gazdasági rendszerben c. könyvhöz. — „Minuli rad u samoupravnom društveno-ekonomskom sistemu” Radnička štampa, Beograd, 1971, 3. oldal.)
- <sup>2</sup> „A társult munka szervezetében, a munka szerinti elosztás elvével összhangban, minden dolgozót személyi jövedelem illet meg munkájának eredménye arányában, és a szervezet ügyleti eredményéhez és fejlesztéséhez való személyes hozzájárulása arányában, amelyet teljes, azaz eleven és holt munkájával a szervezetben adott.” (XXI. Alkotmányfüggelék 3. pont, 2. bekezdés „A JSzSzK Hivatalos lapja” 29/71. sz.)
- <sup>3</sup> Blagoje Bošković: Holtmunka az öngazgatói társadalmi-gazdasági berendezésben, 27. oldal.
- <sup>4</sup> „A jövedelemnek a piacon történő megvalósítására és nagyságára számtalan egymás között összefüggő tényező hat, úgy hogy a jövedelem folyómunka alapján történő megvalósítása az objektív helyzetnek csupán egy részét képezi. Úgy tűnik, hogy nincs olyan jövedelem, amely a piacon csak mint az élömunka eredménye értékesülne. Még a közelmúltig az a felfogás uralkodott, hogy az öngazgatói viszonyokban csak az élömunka alapján történő jövedelemszerzés fogadható el. Ez azonban tulajdonképpen illúzió volt, mert a piac elismerte a jövedelmet a holtmunka és az élömunka részvétele szerint is.” (Blagoje Bošković: Idézett könyv, 38. oldal.)
- <sup>5</sup> (Blagoje Bošković: Idézett könyv, 44. oldal.)
- <sup>6</sup> „A társult munka szervezetei, az érdekközösségek és a társadalmi-politikai közösségek, valamint más társadalmi-jogi személyek, amelyek eszközeiket bankban társítják, a bank ügyeit a bank alapításáról szóló szerződésben és a banknak e szerződés szerint meghozott statútumával összhangban igazgatják.” (XXII. Alkotmányfüggelék 7. pont, 2. bekezdés „A JSzSzK Hivatalos lapja” 29/71. sz.)

---

## REZIME

### DILEME OKO MINULOG RADA

Autor na početku svoga članka daje jedan kratak istorijski pregled razvoja teorije o minulom radu, počev od Marksovog Kapitala pa do naših ustavnih amandmana.

Nakon uvoda prelazi na detaljnije razmatranje pojedinih aktuelnih praktičnih pitanja na terenu samoupravne primene minulog rada. Ovo razmatranje počinje sa problemom zainteresovanosti radnika za što efikasnije i potpunije iskorišćavanje postojećih kapaciteta, odnosno minulog rada. Naročito ističe važnost rešavanja ovog problema u eri tehničko-tehnološke revolucije i konstatuje da se ovde ne radi samo o povećavanju ličnih dohodaka onim radnicima koji imaju veći doprinos u minulom radu.

Autor, zatim, govori o samoupravljanju na bazi minulog rada, te o sistemu raspodele dohotka na bazi minulog rada. Tu konstatuje da u uslovima tržišne privrede društveno priznanje u realizovanim proizvodima jednako važi i za živi i za minuli rad.

Nakon ovih razmatranja autor prelazi na pitanje samoupravnih prava na bazi minulog rada u proširenoj reprodukciji. Tu govori o mogućnostima finansiranja proširene repro-

dukcije. Naročito ističe važnost samofinansiranja u današnjim uslovima naše samoupravne prakse. Pored toga, dotiče i mogućnost finansiranja bankarskim kreditima i u vezi s tim konstatuje da je neophodno potrebno što pre obezbediti praktičnu primenu Ustavnih amandmana, koji obezbeđuju radnim kolektivima neposrednije upravljanje sa sredstvima minulog rada, koja su koncentrisana kod pojedinih banaka.

Na kraju još razmatra problem pravnog položaja kamate kao prihoda na bazi minulog rada i ističe da u samoupravljanju jedino minuli rad može biti izvor i osnova kamate. Završavajući svoje izlaganje autor ističe da povezivanjem svih naših društvenih snaga možemo rešiti ove probleme, koristeći u punoj meri mogućnosti društvenih dogovora i samoupravnih sporazuma.

## ZUSAMMENFASSUNG

### DILEMMAS ÜBER DIE VERGANGENE ARBEIT

Der Verfasser gibt am Anfang seiner Arbeit einen kurzen kritischen Überblick der Entwicklung der Theorie über die vergangene Arbeit von Marxens „Kapital“ bis zu unserer Verfassungsänderung.

Nach der Einleitung geht er zur eingehenden Erörterung der einzelnen aktuellen praktischen Fragen auf dem Gebiet der selbstverwalterischen Anwendung der vergangenen Arbeit über. Diese Erörterung beginnt mit dem Problem der Interessiertheit des Arbeiters für eine möglichst wirkungs- und leistungsvollere Ausnutzung der vorhandenen Kapazitäten bzw. der vergenständlichten Arbeit. Im besonderen hebt er die Wichtigkeit dieses Problems im Zeitalter der technisch-technologischen Revolution hervor und stellt fest, dass es sich hier nicht nur um die Erhöhung des Lohns jener Arbeiter handelt, die einen grösseren Beitrag in der vergangenen Arbeit haben.

Weiterhin spricht der Verfasser über die Selbstverwaltung auf der Basis der vergangenen Arbeit, sowie über das System der Verteilung des Einkommens auf Grund der vergangenen Arbeit. Hier stellt er fest, dass unter den Bedingungen einer Marktwirtschaft, die Gesellschaftliche Anerkennung der realisierten Produkte gleichwie für die lebendige und die vergangene Arbeit gilt.

Nach diesen Betrachtungen übergeht der Verfasser zur Frage der selbstverwalterischen Rechte auf der Basis der vergangenen Arbeit in der erweiterten Reproduktion. Hier behandelt er die Möglichkeiten der Finanzierung der erweiterten Reproduktion. Insbesondere hebt er die Wichtigkeit der Selbstfinanzierung unter den gegenwärtigen Bedingungen unserer Selbstverwaltungspraxis hervor. Darüber hinaus berührt er auch die Möglichkeit der Finanzierung durch Bankkredite und legt diesbezüglich fest, dass es unbedingt notwendig ist, je früher die praktische Anwendung der Verfassungsänderungen zu gewährleisten, die den Arbeitskollektiven eine unmittelbarere Verwaltung über die Mittel der vergangenen Arbeit sichern, die bei den einzelnen Banken konzentriert sind.

In seinen Schlussbetrachtungen erörtert der Verfasser das Problem der juristischen Lage des Zinses als Einkommens auf Grund der vergangenen Arbeit und hebt hervor, dass in der Selbstverwaltung nur die vergangene Arbeit Quelle und Grundlage des Zinses sein kann. Am Ende seiner Darlegungen hebt der Autor hervor, dass wir durch den Einsatz aller unserer gesellschaftlicher Kräfte diese Probleme lösen können, wobei in vollem Masse die Möglichkeiten der gesellschaftlichen Verabredungen und selbstverwalterischer Übereinstimmungen genutzt werden sollten.